

Тетяна ТУРЧЕНЮК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Вікторія КОТЬКОВА

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми фінансування охорони праці в Україні та інших країнах. Визначено відмінні риси в галузі охорони праці інших країн та розроблено пропозиції щодо їх упровадження в Україні.

Ключові слова: охорона праці, Міжнародна організація праці, фінансування охорони праці.

Актуальність нашої теми спричинена значною кількістю нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві, що не лише сповільнює розвиток економіки, а також провокує виникнення суттєвих економічних втрат у окремій організації і державі загалом. Створення нешкідливих та безпечних умов праці на підприємстві вимагає значних фінансових витрат, які можуть попередити витрати, пов'язані з технікою безпеки.

Проблема охорони праці вивчалася багатьма вітчизняними та закордонними дослідниками, серед яких А. А. Басанець [1], Л. О. Добровольський [2], О. В. Касачева [3], І. С. Кравченко [4], Ю. І. Кундієв [5], А. М. Нагорна [6], С. О. Обухов [7], І. В. Павлов [8], О. В. Савчук [9], М. Г. Федоренко [10]. Проте питання впровадження позитивного міжнародного досвіду з охорони праці не було достатньо висвітлене, що й обумовило актуальність нашого дослідження.

Метою статті є вивчення особливостей перебігу охорони праці в різних розвинених країнах та обґрунтування запозичення передового міжнародного досвіду на національному рівні.

Фінансування охорони праці згідно зі статтею 21 Закону України «Про охорону праці» здійснюється власником [11]. При цьому працівник не несе жодних витрат на заходи щодо охорони праці [12, с. 368].

У сучасному розумінні «охорона праці» для роботодавця – це додаткові витрати, що спрямовані на заходи з поліпшення умов і охорони праці, а не ефективні вкладення, які приносять прибуток та підвищують результативність виробництва. При сплаті внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків суб'єкти господарювання переносять всі наступні виплати, у тому числі компенсації постраждалим від нещасних випадків на виробництві. За таких умов роботодавець, хоча й зацікавлений у створенні безпечних та належних умов праці на підприємстві, але не несе фінансової відповідальності за відшкодування збитків потерпілим.

Відповідно до вимог Закону України «Про охорону праці» витрати на охорону праці для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності або фізичних осіб, які використовують найману працю, мають становити не менше 0,5 % від суми реалізованої

продукції, а для установ, що фінансуються за рахунок бюджету, – не менше 0,2 % від фонду оплати праці [13, с. 1]. За даними статистики на сьогодні в Україні близько 33 % підприємств працюють збитково. Водночас у таких умовах майже неможливо швидко покращити стан охорони праці за рахунок оновлення та приведення у відповідність до нормативних вимог основних виробничих фондів та засобів виробництва [13, с. 2].

На підприємствах, галузях і на державному рівні у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку створюються фонди охорони праці. Такі ж фонди мають формуватись органами місцевого та регіонального самоврядування для потреб регіону, що є на сьогодні однією з найважливіших проблем охорони праці. На підприємстві кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків використовуються тільки на виконання заходів, що забезпечують доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог або підвищення наявного рівня охорони праці на виробництві. Кошти галузевих і державного фондів охорони праці витрачаються на здійснення галузевих і національних програм з питань охорони праці, науково-дослідних робіт і проектно-конструкторських розробок, що виконуються в межах цих програм, на сприяння становленню і розвитку спеціалізованих підприємств і виробництв, творчих колективів, науково-технічних центрів, експертних груп, на заохочення трудових колективів і окремих осіб, які плідно працюють над розв'язанням проблем охорони праці.

Відомо, що стан умов охорони праці напряму залежить від особливостей економічного розвитку країни. Тому не дивно, що у Росії рівень травматизму та стан охорони праці максимально наближені до українських: ці дві країни мають схожі особливості правового регулювання питань, пов'язаних з охороною праці. На жаль, у сучасних реаліях спостерігається жорстка конкуренція серед багатьох організацій, унаслідок якої діяльність з поліпшення умов і охорони праці на підприємствах тотально нівелюється. Водночас слід зауважити, що інвестиції в основні фонди необхідні для поліпшення умов та охорони праці. Крім того, вони призводять до підвищення собівартості продукції, робіт чи послуг. У результаті, коли постійно віддається

перевага економічним вигодам, поліпшення умов та охорони праці залишається важкою та майже не вирішуваною задачею [14].

Становище ускладнене також тим, що необхідні витрати, як правило, пов'язані з інвестиціями в основні фонди, і вони значно перевищують економію на скорочення виплат у зв'язку з несприятливими умовами праці. Проведене дослідження свідчить, що охорона праці є важливою сферою життя суспільства. Тому на неї звертається підвищена увага в розвинених країнах. Так у Білорусі дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення застосовується до посадової особи не лише за систематичне порушення службової дисципліни, прогул чи появу на роботі у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, але й за одноразове грубе порушення правил охорони праці, що спричинило пошкодження або смерть людини [9].

У Німеччині під терміном «охорона праці» слід розуміти законодавчо врегульовану систему, що містить будь-які заходи, спрямовані на охорону життя і здоров'я людей на виробництві та охоплює заходи щодо запобігання нещасним випадкам на виробництві. У рамках Європейського співтовариства Федеральний уряд Німеччини надав сильну підтримку щодо створення Єдиного ринку, що спровокувало виникнення низки директив в області забезпечення виробничої безпеки і охорони праці, зокрема було розроблено заходи щодо поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на робочих місцях, вимоги відносно робочих місць, а також досліджено особливості використання обладнання працівниками на роботі, застосування засобів індивідуального захисту робітниками на виробництві, підіймання і переміщення важких вантажів та роботу перед екранами комп'ютерів [15].

У Фінляндії, окрім забезпечення безпечних і здорових умов праці, поняття «охорона праці» охоплює умови трудових відносин, психосоціальний баланс на робочому місці, питання лідерства та менеджменту, ефективного функціонування організації та продуктивності праці загалом. Основну відповідальність за забезпечення належних умов праці несуть самі підприємства та установи. Закон лише зобов'язує роботодавця створити безпечні та нешкідливі умови праці, одночасно відповідаючи за витрати з охорони і поліпшення умов праці. Державне управління з охорони праці, служба охорони праці, а також інші експертні служби надають підтримку в питаннях забезпечення безпечних умов праці на робочих місцях. Відповідно, державні органи з умов і охорони праці концентрують свою увагу на вирішенні проблем, пов'язаних з трудовим добробутом. При цьому основними напрямками стратегії Міністерства соціального забезпечення і охорони здоров'я і його відомчих управлінь і установ в області охорони праці слід вважати наступні: збереження та розвиток працездатності; профілактику виробничого травматизму, професійних захворювань, захворювань опорно-рухового апарату та сприяння психосоціальному балансу на робочих місцях загалом; збереження трудової активності та управління виробничим процесом. У цьому контексті доцільно зазначити, що цілеспрямована і послідовна робота з охорони праці дала змогу значно знизити травматизм та професійні захворювання протягом останніх 20 років. На сьогодні Фінляндія належить до числа країн, що не лише досягли високого розвитку, але й забезпечили сприятливі

результати в області охорони праці. Тим не менш, щорічна статистика професійних захворювань і нещасних випадків на виробництві налічує приблизно 120 000 випадків [5, с. 2].

Згідно з офіційними даними Міжнародної організації праці (МОП) у країнах з ринковою економікою щорічно на 23,5 тисяч працюючих припадає один нещасний випадок зі смертельним наслідком, у той час, як в Україні – на 11 тисяч працюючих. Водночас рівень загального травматизму в Україні значно нижчий, ніж у країнах з ринковою економікою (майже у 12 разів), а рівень смертельного травматизму приблизно вдвічі більший [10, с. 34].

У США щорічно реєструються близько 125-350 тисяч професійних захворювань, у Канаді – 77-112 тисяч, у Росії – 9-12 тисяч, а в Україні – 6-7 тисяч [16, с. 49]. Така тенденція свідчить про те, що в Україні більшість нещасних випадків та професійних захворювань не реєструється у встановленому порядку, тобто приховується та не береться на облік. Органи Державного нагляду, як і керівники підприємств, безпосередньо зацікавлені в тому, щоб звітність щодо травматизму і професійної захворюваності в країні не погіршувалися.

У високорозвинених країнах, на відміну від України, охорона праці розглядається як економічний важіль у боротьбі з необґрунтованими збитками. За оцінкою Інституту економіки НАН України щорічні витрати внаслідок травматизму складають близько 8,5 млрд. грн., що складає понад 4 % ВВП України [7, с. 155].

На сьогодні МОП займається наданням допомоги державам-членам МОП в удосконаленні національного трудового законодавства, професійно-технічної підготовки працівників, поліпшенням умов праці шляхом здійснення міжнародних програм технічного співробітництва, проведення дослідницьких робіт та видавничої діяльності. Проте в Законі України «Про охорону праці» враховано не всі основні вимоги конвенцій та рекомендацій МОП щодо безпеки і гігієни праці та виробничого середовища, зокрема не враховано регулювання відносин охорони праці в різних галузях країни, таких, як: гірниче виробництво, будівництво, виробничі підприємства харчової та хімічної промисловості.

Отже, використання міжнародного досвіду для правового регулювання охорони праці в Україні є вагомим та необхідним як в нормативній, правовій діяльності, так і в повсякденному житті. У зв'язку з цим проблема удосконалення правового регулювання охорони праці є актуальною у світовому масштабі. Україна має унікальну можливість дослідити світовий досвід у галузі охорони праці, оцінити його досягнення та недоліки, врахувати всі особливості ситуації на національному рівні.

Пропонується детально використовувати:

- 1) рекомендації МОП щодо поліпшення умов праці шляхом здійснення міжнародних програм технічного співробітництва з охорони праці;
- 2) досвід Фінляндії щодо обов'язкового законодавчого регламентування одночасної відповідальності за витрати з охорони та поліпшення умов праці з боку керівника суб'єкта господарювання;
- 3) досвід Росії в питанні здійснення фінансування заходів з охорони праці у бюджетних установах.

Таким чином, на сьогоднішній день для України, як і для інших країн, зокрема Білорусії і Німеччини, важливою проблемою залишається комплексне правове та економічне регулювання охорони праці. На наш

погляд, їх вирішення можливе лише за умови влади, а також імплементації на практиці останніх підвищення соціальної відповідальності роботодавців, позитивних досягнень у сфері охорони праці. поліпшення взаємодії державних і місцевих органів

Список літератури

1. Басанець, А. Проблеми професійної патології та шляхи їх вирішення на сучасному етапі [Текст] / А. Басанець, І. П. Лубянова // Український журнал з проблем медицини праці. – 2008. – № 1 (17). – С. 3-12.
2. Добровольський, Л. О. Конвенції та рекомендації МОП з гігієни праці [Текст] / Л. О. Добровольський, А. М. Нагорна, П. М. Вітте // Український журнал з проблем медицини праці. – 2009. – № 3 (19). – С. 5-11.
3. Касачева, О. В. Основные проблемы сбалансированности государственных обязательств и финансовых ресурсов Фонда социального страхования Российской Федерации [Текст] / О. В. Касачева // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 314. – С. 133-136.
4. Кравченко, І. С. Особливості розвитку ринку праці в умовах глобалізації [Текст] / І. С. Кравченко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2008. – № 32. – С. 225-231.
5. Кундієв, Ю. І. Порівняльна характеристика стану професійного захворювання в Україні і світі [Текст] / Ю. І. Кундієв, А. М. Нагорна, Л. О. Добровольський // Український журнал з проблем медицини праці. – 2009. – 2(18) – С. 1-3.
6. Медико-соціальні та економічні втрати від професійної захворюваності та шляхи їх попередження [Текст] / А. М. Нагорна, Л. О. Добровольський, Л. М. Грузова, Л. А. Янковська, О. І. Колодяжна, М. П. Соколова // Український журнал з проблем медицини праці. – 2011. – № 4 (28). – С. 62-69.
7. Обухов, С. О. Проблеми безпеки життєдіяльності в Україні [Текст] / С. О. Обухов, О. Ю. Колесник // Коммунальное хозяйство городов: Науч. -техн. сб. Вып. 64. – К. : Техніка, 2005. – С. 151-157.
8. Павлов, І. В. Трудовий потенціал підприємства як економічна категорія [Текст] / І. В. Павлов // Вісник Східноукраїнського Національного університету імені В. Даля. – 2012. – №7 (178). – С. 230-233.
9. Савчук, О. В. Охорона праці – міжнародний досвід для України [Електронний ресурс] / О. В. Савчук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Tecnic/13_79337.doc.htm
10. Федоренко, М. Метаморфози виробничого травматизму [Текст] / М. Федоренко, Г. Лесенко // Охорона праці. – 2009. – №3. – С. 33-35.
11. Про охорону праці [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
12. Соціальне страхування в Україні [Текст]: збірник нормативних актів. – К., 2000. – 435 с.
13. Мимрик, Л. В. Активізація діяльності ФССНВ як складова покращення стану охорони праці [Текст] / Л. В. Мимрик // Вінницький національний технічний університет. – 2010. – №3. – С. 1-12.
14. Про соціальне партнерство та управління охороною праці в Російській Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnpr.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=718&Itemid=60
15. Підготовка інженерів з охорони праці в Німеччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnpr.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=270&Itemid=60
16. Тимошина, Д. Стан професійної захворюваності в Україні [Текст] / Д. Тимошина, І. Лубянова, А. Басанець, Т. Харченко // Охорона праці. – 2010. – №3. – С. 48-53.

РЕЗЮМЕ

Турченко Татьяна, Коткова Виктория

Международный опыт охраны труда и особенности его внедрения в Украине

Рассмотрены проблемы финансирования охраны труда в Украине и ряде других стран. Определены отличительные черты в отрасли охраны труда других стран и разработаны предложения по их внедрению в Украине.

RESUME

Turchenyuk Tetyana, Kotkova Viktoria

International experience of safety of labour and features of its implementation in Ukraine

The problems of financing of safety of labour in Ukraine and other countries are depicted. Distinctive features in the safety of labor of other countries are identified. Authors have determined the proposals towards the implementation of last ones in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.